

باسمه تعالی

فصل برداشت

بررسی عملکرد سال سوم دولت تدبیر و امید

ayaronline.ir

شهریور ۹۵

گزارش سیزدهم:

تکیه بر باد

گزارش عملکرد وزارت امور خارجه در سال سوم دولت یازدهم

فهرست

- ❖ مقدمه ۱
- ❖ اقدامات ۲
- دستیابی به توافق برجام ۲
- مهم‌ترین دستاوردهای اقتصادی پس‌برجام ۲
- ارائه دو گزارش درباره اجرای برجام به مجلس شورای اسلامی ۴
- ❖ تحولات: ۵
- مهم‌ترین اقدامات آمریکا در پس‌برجام ۵

مقدمه

«محمدجواد ظریف»، بدون تردید یکی از شاخص‌ترین و مؤثرترین اعضای دولت یازدهم و یکی از جذاب‌ترین سوژه‌های رسانه‌ای در سال‌های اخیر بوده است. دیپلمات با سابقه‌ای که توانست اوایل تیرماه ۹۴ بالاخره مذاکرات چندین و چندساله ایران و کشورهای ۵ بعلاوه ۱ در موضوع هسته‌ای را به نقطه مشخص و مورد توافقی به نام «برجام» برساند. البته ورود برجام به فاز اجرا و قانع کردن نمایندگان مجلس در این مسیر نیز خود تلاش مضاعفی را می‌طلبید؛ تلاش‌هایی که مثمر ثمر گشت و نهایتاً از اواخر دی‌ماه ۹۴ مرحله اجرای برجام آغاز شد. وزارت امور خارجه در دوره «پس‌برجام» تلاش بسیاری کرد تا مردم ایران طعم میوه‌های برجام در حوزه اقتصادی را بچشند. سفرهای متعدد به کشورهای مختلف جهان برای تقویت روابط اقتصادی و بخصوص سفر رئیس‌جمهور کشورمان و هیئت همراه به کشورهای فرانسه و ایتالیا در اوایل بهمن‌ماه ۹۴ و امضای تفاهم‌نامه‌های متعدد و بزرگ در حوزه‌های مختلف، امیدها در این زمینه را به شدت افزایش داد.

با وجود این، می‌شود گفت تلاش‌های ظریف و همکارانش در این موضوع حداقل دستاوردها را برای کشورمان به همراه داشت و در کنار آن آمریکا هم تحریم‌های جدیدی مانند قانون محدودیت صدور ویزا علیه ایران وضع کرد. ساختار تحریم‌های ثانویه نیز حفظ شد که منتقدان آن را جزو نقاط ضعف برجام می‌دانند؛ زیرا زمینه‌ساز تداوم عدم همکاری بانک‌های متوسط و بزرگ خارجی با کشورمان شد. البته با تلاش‌های این وزیر پرتلاش دولت یازدهم و همکارانش، یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های گذشته، یعنی محدودیت صادرات نفت ایران برطرف شد؛ لکن همچنان سرنوشت دلارهای ناشی از این افزایش فروش نفت نامشخص است. ظریف بارها و بارها حتی بعد از اجرایی شدن برجام، با وزیر امور خارجه آمریکا و مقامات اتحادیه اروپا دیدار کرد تا بتواند موانع تحقق برجام را برطرف نماید و ظرفیت‌های اقتصادی توافق هسته‌ای را فعال کند؛ اما بازهم باید گفت این تمرکز شدید نه تنها دستاورد شاخصی برای کشورمان به همراه نداشت بلکه موجب غفلت وزارت امور خارجه از ظرفیت‌های دیگر نقاط جهان و بخصوص منطقه غرب آسیا و همسایگان شد.

❖ اقدامات

دستیابی به توافق برجام

سرانجام پس از بیست و دو ماه، محمدجواد ظریف و تیم مذاکره کننده طی ۱۷ روز مذاکره فشرده، ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ در وین اتریش به یک توافق جامع و نهایی با گروه ۱+۵، بر سر آینده برنامه هسته‌ای ایران دست یافتند. موگرینی، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا و ظریف، وزیر امور خارجه ایران طی نشست رسمی در مقابل رسانه‌ها در وین با خواندن بیانیه‌ای به زبان انگلیسی و فارسی اعلام کردند که توافق نهایی در برنامه هسته‌ای ایران به دست آمده است. مطابق این توافق، ایران بین روز پذیرش (توافق) تا روز اجرا باید تمامی تعهدات خود، اعم از تخریب قلب راکتور اراک، کاهش ظرفیت غنی سازی، کاهش ذخایر اورانیوم غنی شده و غیره را انجام بدهد و پس از آن طرف مقابل با رسیدن روز اجرا، تحریم‌های اقتصادی اشاره شده در توافق را رفع خواهد نمود.

بعد از نهایی شدن این توافق مجلس شورای اسلامی سه ماه فرصت داشت تا آن را تصویب کند. در این سه ماه، مباحث زیادی در کمیسیون ویژه برجام در مجلس شکل گرفت که متعاقباً تیم هسته‌ای نیز تلاش زیادی کردند تا نمایندگان مجلس را برای تصویب آن متقاعد کنند. بدین ترتیب بخش زیادی از توان وزارت امور خارجه در این سه ماه به بررسی ابعاد مختلف برجام در کمیسیون ویژه مجلس، سایر مجامع کارشناسی و رسانه‌ها گذشت.

در پی اتفاقات فوق، موارد مثبت و منفی متعددی از سوی کارشناسان و مسئولین پیرامون برجام عنوان شد. بازگشت پذیری سریع تحریم‌ها که آمریکایی‌ها نیز به آن بسیار تکیه می‌کردند، ابهام در سرانجام تحریم‌هایی چون سوئیفت، پول نفت و افراد باقی مانده در لیست تحریم و حفظ ساختار تحریم‌های اقتصادی ثانویه از سوی آمریکا به بهانه‌های غیرهسته‌ای؛ مواردی بود که به تناوب از سوی منتقدان مورد اشاره قرار می‌گرفت.

در برابر انتقادات اما ظریف در کمیسیون ویژه برجام به نمایندگان مجلس اعلام نمود: «کل تحریم‌های اقتصادی، مالی و پولی اتحادیه اروپا از روز اجرا و کل تحریم‌های ایالات متحده اعمال شده بر روی شخصیت‌های غیر آمریکایی از روز اجرا لغو می‌شود و این همانی است که مقام معظم رهبری نیز فرموده‌اند. علاوه بر آن آمریکا تحریم هواپیمایی را لغو می‌کند و مورد به مورد اجازه خرید هواپیما به ایران می‌دهد؛ در حالی که ۳۵ سال این تحریم بر گرده این مردم سوار بوده است. تحریم ناوگان هوایی لغو می‌شود به غیر از شرکت‌هایی که به دلایل دیگر مشمول تحریم بوده‌اند. تحریم‌های شرکت‌های آمریکایی خارج از آمریکا برداشته می‌شود و اجازه تعامل دارند. ما صریح گفتیم کلیه تحریم‌های مالی، پولی و اقتصادی حذف می‌شود. ما نگفتیم تحریم‌های اشاعه‌ای حذف می‌شود.»^۱

همچنین وی درباره اقدام متقابل ایران در برابر تحریم‌های جدید گفته بود:

«اگر تحریم جدیدی هم علیه برنامه هسته‌ای ایران تصویب شود برای ما وضع مشابهی ایجاد می‌کند که ما هم برنامه هسته‌ای مان را به شرایط قبل از برجام برگردانیم. حوزه‌های غیرهسته‌ای در قالب‌های دیگر، اگر تحریم اعمال شود ما به مثابه لغو برجام تلقی می‌کنیم.»^۲

مهم‌ترین دستاوردهای اقتصادی پس‌برجام

پس از پذیرش و اجرای برجام از سوی ایران، روز اجرا فرا رسید و دولت منتظر اقدام طرف مقابل در راستای اجرای تعهداتش بود. اهم اقدامات انجام شده پس از روز اجرای برجام بدین شرح است:

^۱ روزنامه دنیای اقتصاد / کد خبر: ۹۲۹۳۷۸

^۲ روزنامه اطلاعات / کد خبر: ۱۴۹۲۸۳

افزایش فروش نفت

یکی از تحریم‌های مهم که علیه ایران و با هدایت آمریکا اعمال شد تحریم‌های نفتی بود. این تحریم‌ها سبب شد تا فروش نفت ایران از ۲,۴ میلیون بشکه در روز به حدود یک میلیون تا یک میلیون دویست هزار بشکه در روز برسد. همچنین حمل و نقل نفت خام ایران و دسترسی به درآمدهای نفتی نیز مورد تحریم قرار گرفت.

پس از گذشت ۶ ماه از اجرایی شدن برجام میزان تولید در حدود یک میلیون بشکه افزایش یافت.^۳ هرچند ایران در این افزایش تولید از توان شرکت‌های خارجی استفاده نکرد و با تکیه به توانایی‌های داخل خود به این میزان از تولید دست پیدا کرد. همچنین تحریم‌های مربوط به حمل و نقل نفت خام و محدودیت خرید نفت ایران نیز برداشته شد. در شش ماه پس از اجرای برجام ایران توانست صادرات نفت خام و میعانات گازی را به بالاتر از دویست میلیون بشکه در روز برساند. مشتریان جدید نفتی، عمدتاً کشورهای اروپایی فرانسه، اسپانیا، ایتالیا و سوییس بودند^۴ و کشورهای آسیایی هم بر میزان واردات نفت خود از ایران افزودند.^۵

دستاوردهای سفرهای اقتصادی وزیر امور خارجه

پس از برجام، رفت و آمدهای فراوانی بین ایران و کشورهای اروپایی در سطوح وزیر و رئیس جمهور صورت گرفت و این رفت و آمدها منجر به امضای چندین تفاهم‌نامه شد. از مهم‌ترین سفرهایی که ظریف در آنها مشارکت داشته و یا خود انجام داده است می‌توان به سفرهای زیر اشاره کرد:

زمینه سازی تفاهم ایران ایر و ایرباس در سفر به ایتالیا و فرانسه: در سفر ظریف به ایتالیا، ۱۴ سند همکاری میان ایران و این کشور امضا شد؛ این اسناد در حوزه‌های حمل و نقل، راه آهن و ریل، همکاریهای آموزشی و پزشکی، بازرگانی، ایمنی، همکاریهای بندری، کشاورزی، قرنطینه و حفظ نباتات، پزشکی و دارویی بود^۶

در سفر به فرانسه، ۲۰ تفاهم‌نامه با موضوعات ارتباطات، محیط زیست و آب و هوا، گردشگری، بهداشت، کشاورزی، آموزش عالی، حمل و نقل هوایی و... بین ایران و فرانسه به امضا رسید که تفاهم‌نامه اولیه با ایرباس برای خرید ۱۱۸ هواپیمای مسافربری یکی از مهم‌ترین آنها بود^۷. البته به دلیل ممانعت وزارت خزانه‌داری کشور آمریکا (OFAC)^۸ و هراس بانک‌های اروپایی از تحریم‌های این کشور^۹، گشایشی برای خرید آزادانه هواپیما از ایرباس فرانسه به وجود نیامد.

سفر به کشورهای شرق و شمال اروپا: ظریف، در یک سال گذشته به چهار کشور لهستان، فنلاند، سوئد و لتونی سفر کرد که این مسافرت را می‌توان از جمله سفرهای اقتصادی وزیر خارجه برشمرد. در این سفر بیش از شصت بازرگان ایرانی در هیات اقتصادی، ظریف را همراهی کردند. وی در لهستان، با معاون وزیر توسعه دیدار کرده و درباره حوزه‌های مختلف از جمله توریسم، انرژی و بانکی با وی رایزنی کرد. همچنین در همایش مشترک اقتصادی ایران و لهستان که در ورشو برگزار شد، شرکت کرد^{۱۰}.

^۳ خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۰۶۳۲۲۳

^۴ خبرگزاری صدا و سیما / کد خبر: ۱۰۲۲۰۸۵

^۵ بولتن نیوز / کد خبر: ۳۴۳۹۶۶

^۶ وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۷۷۰۷۵

^۷ وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۷۷۷۵۲

^۸ خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۴۱۱۱۶۰۰۶۴۷

^۹ خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۴۱۱۲۷۰۰۱۶۳۶

^{۱۰} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۹۵۲۹۶

پس از لهستان، وزیر امور خارجه به فنلاند رفته و در همایش اقتصادی فنلاند - ایران که در هلسینکی برگزار شد، حضور یافت. در این همایش که از سوی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران با همکاری اتاق بازرگانی فنلاند برگزار شد بازرگانان و نمایندگان شرکت‌های ایرانی و فنلاندی شرکت کردند.^{۱۱}

کشور سوئد مقصد بعدی ظریف بود. وی برنامه کاری خود را با دیدار وزیر نوآوری و امور شرکت‌های سوئد آغاز کرد.^{۱۲} وی در ادامه، در همایش بازرگانی ایران - سوئد که از سوی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران با همکاری اتاق سوئد برگزار شد شرکت کرد.^{۱۳}

لتونی آخرین کشوری بود که وزیر امور خارجه در این دور از سفرهای خود، به آن سفر کرد. ظریف با وزیر کشاورزی این کشور ملاقات و در خصوص همکاری‌های دوجانبه گفتگو کرد. وزیر کشاورزی لتونی در این دیدار توانائی‌های لتونی در حوزه کشاورزی و شیلات را تشریح کرد.^{۱۴}

ارائه دو گزارش درباره اجرای برجام به مجلس شورای اسلامی

مجلس شورای اسلامی در قانون «اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام»، وزارت امور خارجه را مکلف به ارائه گزارش کرد. وزارت امور خارجه در هر سه ماه یک گزارش از اجرای برجام به مجلس خواهد فرستاد که تاکنون دو گزارش ارائه داده است. گزارش دوم فنی تر و تخصصی تر از گزارش نخست^{۱۵} به نگارش درآمد. هرچند که این گزارش نیز ایرادات حقوقی دارد. نکته قابل تأمل آنکه گزارش دوم وضعیت پس از برجام را نسبت به قبل از برجام مقایسه نکرده، بلکه بسیاری از دستاوردها و اتفاقات اقتصادی که ارتباطی به برجام نداشت، نیز در این گزارش به عنوان دستاورد برجام برشمرده شده است.^{۱۶}

^{۱۱} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۹۵۶۶۰

^{۱۲} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۹۵۷۴۲

^{۱۳} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۹۵۷۴۴

^{۱۴} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۹۶۰۵۶

^{۱۵} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۰۵۱۳۳۳

^{۱۶} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۱۳۱۷۲۲

❖ تحولات:

مهم ترین اقدامات آمریکا در پسابرجام

حفظ ساختار تحریم‌های ثانویه

با گذشت بیش از ۷ ماه از اجرای برجام، بسیاری از بانک‌ها حاضر به همکاری با ایران نیستند؛ این مشکل ظریف را وادار کرد تا با جان کری هم به گفتگو بنشیند و حتی جان کری روانه لندن شد تا به بانک‌ها اطمینان دهد در صورت همکاری با موسسات مجاز از نظر برجام مشکلی برایشان پیش نمی‌آید، اما با وجود این اتفاقات بانک‌های اروپایی تاکنون حاضر به همکاری موثر با ایران نشده‌اند و به اذعان بسیاری از فعالین تجاری در ایجاد روابط کارگزاری بانکی از ظرفیت برجام استفاده نگردید^{۱۷}.

خاطر نشان می‌سازد که مشکل بانک‌ها از ساختار تحریم‌های ثانویه نشئت می‌گیرد. ساختاری که برجام نیز آن را زیر و رو نکرد. توضیح بیشتر آنکه ایالات متحده، تحریم‌های ثانویه خود را صرفاً برای افراد و نهادهای خارج از لیست تحریمی آمریکا (SDN List) رفع نمود حال آنکه حدود ۲۰۰ نفر و نهاد هنوز در لیست تحریمی مذکور قرار دارند. لذا بانک‌های خارجی حق مبادله - مستقیم یا غیرمستقیم - پول با حساب اسامی موجود در لیست SDN را ندارند. به عنوان مثال اگر یک بانک خارجی پولی را به حسابی مشخص در یک بانک ایرانی انتقال دهد و آن پول نهایتاً از آن حساب مشخص به حساب یکی از افراد یا نهادهای موجود در لیست SDN منتقل شود، آنگاه آمریکا آن بانک خارجی را متهم به نقض تحریم‌ها کرده و تنبیه خواهد کرد. بنابراین بانک‌ها از هراس تنبیهات آمریکا، وارد همکاری با ایران نمی‌شوند^{۱۸}.

فارغ از تنگناهای بانکی، درباره دسترسی به درآمدهای نفتی همچنان ابهاماتی وجود دارد. باوجود اینکه ظریف از بازگشت مطالبات ایران از شرکت‌های اینوک امارات، شل و کشور هند سخن گفته^{۱۹} اما در برجام صراحتی درباره دسترسی ایران به درآمدهای نفتی خود وجود ندارد. برخی کارشناسان اعتقاد دارند که گذر زمان عدم دسترسی ایران به درآمدهای نفتی خود را به اثبات خواهد رساند؛ یعنی پول نفتی ایران در خارج از کشور است و قابلیت انتقال به داخل را ندارد. برای مثال طلب ایران از هند بر اساس اخبار منتشر شده حدود ۶,۵ میلیارد دلار اعلام شد^{۲۰} که طبق آخرین خبر ۷۵۰ میلیون دلار آن از طریق بانک‌های ترکیه پرداخت گردید^{۲۱}؛ لکن به نظر می‌رسد این پرداخت در چارچوب توافق ژنو بوده باشد نه ماحصل برجام. همچنین انتشار خبرهایی مبنی بر توافق شرکت ملی نفت ایران و شرکت سوئیسی گلنکور برای تهاتر نفت با بنزین^{۲۲} و یا واردات ریل از هند^{۲۳} و همچنین سپردن پروژه‌های کلان ساخت نیروگاه به ترکیه^{۲۴}، حاکی از عدم دسترسی مستقیم ایران به پول فروش نفت در پسابرجام است.

وضع تحریم‌های جدید در دوران پسا برجام

^{۱۷} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۱۳۵۳۳۴

^{۱۸} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۱۳۵۳۳۴

^{۱۹} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۱۰۲۳۷۳

^{۲۰} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۶۶۴۹۵۴

^{۲۱} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۰۸۱۳۲۳

^{۲۲} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۵۶۷۹۰۲

^{۲۳} خبرگزاری تسنیم: کد خبر ۱۱۰۳۲۹۶

^{۲۴} خبرگزاری ایسنا / کد خبر: ۹۵۰۳۱۷۰۹۷۱۷

قانون محدودیت صدور ویزا: به موجب قانون محدودیت صدور ویزا معافیت‌های صدور ویزا برای چند دسته از افراد برداشته شد. یک دسته از این افراد کسانی هستند که از سال ۲۰۱۱ تاکنون به ایران سفر کرده‌اند. این قانون اثر جدی بر رفت و آمد افراد به ایران می‌گذارد. مقامات ایران این قانون را ناقض برجام دانستند^{۲۵} و کشورهای اروپایی با این استدلال که این قانون سفر اتباع کشورها را با مشکل مواجه می‌کند نسبت به آن واکنش نشان دادند^{۲۶}، این قانون به امضای اوباما رسید^{۲۷} و از اول بهمن ۹۴ اجرایی شد.^{۲۸}

ظریف در پاسخ به این سوال که ایران اقدامی در قبال قانون محدودیت صدور ویزا انجام می‌دهد یا نه، اعلام نمود که دولت آمریکا به عنوان مرجع قوانین ملی باید مسیر خود را پیش گیرد. به عقیده وی هنوز راه چاره‌ای برای دولت آمریکا وجود دارد که می‌تواند برای کاهش تبعات منفی این مصوبه و منطبق کردن خود با برجام در دستور کار قرار دهد^{۲۹}.

اما جان کری در نامه خود به ظریف با اشاره به اختیار دولت برای توقف مصوبه کنگره مدعی شد: «ما این تغییرات را به گونه‌ای اجرا می‌کنیم که هیچ مانعی برای منافع اقتصادی مشروع ایران ایجاد نکند. بدین منظور ما بالقوه ابزارهای متعددی را در اختیار داریم، شامل صدور ویزاهای تجاری ۱۰ ساله چندبار ورود، برنامه‌هایی برای تسریع در صدور ویزاهای تجاری، و اختیار توقف اجرای قانون که طبق این مصوبه جدید به ما داده شده است.»^{۳۰}

ایران با اعتماد به نامه جان کری مبنی بر اینکه این قانون مانع اجرای برجام نیست از پیگیری نقض برجام صرف نظر کرد، اما در عمل این قانون اجرایی شد.^{۳۱}

تحریم ۱۱ فرد و نهاد ایرانی مرتبط با صنایع موشکی ایران: در حین اجرای تعهدات ایران مطابق برجام، آمریکا اعلام کرد که قصد دارد یازده شرکت و فرد مرتبط با صنایع موشکی ایران را به دلیل آزمایش موشک عماد (در ۱۹ مهر ۹۴) تحریم کند. پس از آن دولت آمریکا عنوان نمود که این تحریم‌ها را به تعویق می‌اندازد که اعتراض نمایندگان کنگره را به همراه داشت. اما یک روز بعد از روز اجرای برجام، این تحریم‌ها اعمال شد.^{۳۲}

ظریف در واکنش به این تحریم‌های موشکی گفت: «ما معتقدیم این تحریم‌ها بیجا هستند. ما معتقدیم این تحریم‌ها غیرقانونی اند. آنها اصول بنیادی را زیر پا می‌گذارند. برنامه موشکی ایران، برنامه‌ای مشروع و پدافندی است.»^{۳۳}

^{۲۵} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۹۴۸۷۸۲

^{۲۶} فارس نیوز / کد خبر: ۱۳۹۴۰۹۲۴۰۰۰۲۴

^{۲۷} فارس نیوز / کد خبر: ۱۳۹۴۰۹۲۸۰۰۱۶۹۰

^{۲۸} رجانیز / کد خبر: ۲۳۲۳۷۰

^{۲۹} خبرگزاری ایسنا / کد خبر: ۹۴۰۹۲۹۱۶۹۱۳

^{۳۰} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۰۰۵۱۶۶

^{۳۱} وزارت امور خارجه / کد خبر: ۳۷۲۱۰۴

^{۳۲} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۰۲۷۲۴۵

^{۳۳} خبرگزاری جمهوری اسلامی / کد خبر: ۸۱۹۲۹۰۲۰

برداشت از پول‌های بلوکه شده ایران

نمایندگان کنگره، طرح موسوم به «عدالت برای قربانیان تروریسم ایران» را در مجلس نمایندگان تصویب کردند.^{۳۴} این قانون دولت آمریکا را موظف می‌کند قبل از هر گونه اقدام برای آزادسازی دارایی‌های مسدود شده ایران و رفع تحریم‌ها طبق تعهداتش در «برجام»، ابتدا به شهروندانی که مطابق ادعاها، «قربانیان تروریسم ایران» خوانده شده‌اند، غرامت پرداخت کند.^{۳۵}

طرح مذکور در سنا راه به جایی نبرد. اما پس از آن یک کمیته قضایی در سنا پیگیر یافتن راهی برای تامین غرامت قربانیان آمریکایی شد. در نهایت، نمایندگان کنگره، طرحی مشورتی را امضا کردند که مطابق آن از دیوان عالی آمریکا خواستند فرجام‌خواهی بانک مرکزی ایران در پرونده برداشت ۱,۷۵ میلیارد دلار از دارایی‌های مسدود شده این بانک را رد کرده و به پرداخت این مبلغ به «قربانیان بمب‌گذاری سال ۱۹۸۳ بیروت» و «بمب‌گذاری برج‌های خبر، در سال ۱۹۹۶ در عربستان» حکم دهد.^{۳۶} حکم مذکور در سال ۲۰۱۴ تأیید و قرار شد به بهانه پرداخت غرامت، نزدیک به ۲ میلیارد دلار از محل مبالغ بلوکه‌شده بانک مرکزی ایران برداشت شود.

در مقابل بانک مرکزی، با استناد به قراردادی بین ایران و آمریکا در سال ۱۹۵۵ مبنی بر ممنوعیت واشنگتن در برداشت از این حساب، درخواست تجدید نظر در حکم صادر شده را کرد.^{۳۷} با این حال، دیوان عالی آمریکا نهایتاً در اول اردیبهشت سال جاری، پرداخت حدود ۲ میلیارد دلار به خانواده‌های قربانیان بمب‌گذاری سال ۱۹۸۳ از محل دارایی‌های مصادره شده ایران را تأیید کرد.^{۳۸}

ظریف قبل از شرکت در جلسه با جان کری در برابر سوال خبرنگاران پیرامون این حکم فرار گرفت و گفت: «دولت آمریکا کاملاً اطلاع دارد که ما این رای دادگاه را به رسمیت نمی‌شناسیم و هر اقدامی علیه اموال جمهوری اسلامی ایران انجام دهند بعداً مجبورند آن را جبران کنند و اموال ایران را پس بدهند.»^{۳۹} لکن با توجه به اظهارات ظریف کارشناسان معتقدند که وزارت امور خارجه، بلوکه شدن پول‌های ایران را مرتبط با برجام نمی‌داند. این موضوع از زبان عراقچی علنی تر بیان شد؛ به گفته وی این اقدام آمریکا ارتباطی به برجام ندارد و ناشی از مسائل مرتبط با برجام نیست.^{۴۰}

عدم رفع تحریم‌های هواپیمایی در عمل

در حین مذاکرات ایران و ایرباس برای حل مسائل فروش هواپیماهای ایرباس به ایران، شرکت بوئینگ اعلام کرد که از دولت آمریکا مجوزی جهت مذاکره با ایران دریافت کرده است.^{۴۱} بعد از چند ماه مذاکره بین ایران و بوئینگ نیز، رئیس سازمان هواپیمایی کشوری در اواخر خرداد ماه ابراز داشت که توافقی مکتوب با بوئینگ بدست آمده است.^{۴۲} در تائید این موضوع سخنگوی کاخ سفید در اوایل تیرماه، اعلام کرد که اجازه معامله

^{۳۴} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۴۰۷۰۹۰۰۱۰۵۹

^{۳۵} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۴۰۷۱۰۰۰۰۴۰۶

^{۳۶} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۴۱۰۰۳۰۰۰۰۳۰

^{۳۷} روزنامه کیهان / کد خبر: ۷۳۰۲۶

^{۳۸} دیپلماسی ایرانی / کد خبر: ۱۹۵۸۲۸۱

^{۳۹} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۶۰۴۷۴۹

^{۴۰} خبرگزاری جمهوری اسلامی / کد خبر: ۸۲۰۴۵۱۵۳

^{۴۱} خبرگزاری تسنیم / کد خبر: ۱۰۰۵۸۲۵

^{۴۲} روزنامه ایران / کد خبر: ۱۳۶۷۰۹

ایران و بوئینگ بعد از اطمینان از پایبندی ایران به برجام صادر شده است.^{۴۳} ظریف هم در سفر اخیر خود به فرانسه درباره خرید هواپیما گفت: «ما مانعی نداریم، هم بوئینگ خریداری می‌کنیم، هم ایرباس. اگر دیپلماتیک بگویم، مشکل خرید از ایرباس، با قرارداد بوئینگ حل شد.»^{۴۴}

ناگفته نماند که کسب مجوز خرید هواپیمای بوئینگ، از دولت آمریکا با پیچیدگی‌هایی همراه بود اما به هر ترتیب مجوز لازم حاصل شد. اما با وجود شرایط سخت دولت آمریکا، کنگره این کشور نیز شرایط را پیچیده‌تر از گذشته کرد. توضیح بیشتر آنکه در اواسط تیرماه، مجلس نمایندگان آمریکا با تصویب دو متمم، بانکهای آمریکایی را از تامین مالی قرارداد بوئینگ و ایران بازداشتند و به این ترتیب منع فروش بوئینگ به ایران را تصویب نمودند. بنابراین تحریم‌های هواپیمایی، نه برای خرید ایرباس و نه برای خرید بوئینگ، در عمل رفع نشد.^{۴۵}

البته طبق متن برجام، تحت «شرایط خاصی»، تحریم‌های هواپیمایی برداشته شده است. در بخش ۱-۱-۵ از برجام، ایالات متحده متعهد شد تا اجازه فروش هواپیمای مسافربری تجاری و قطعات و خدمات مربوطه به ایران را از طریق اعطای امتیاز در موارد زیر بدهد:

الف) صادرات، فروش، اجاره یا انتقال هواپیمای مسافربری تجاری انحصاراً با کاربری غیر نظامی؛
ب) صادرات، فروش، اجاره یا انتقال قطعات یدکی و قطعات عمده برای هواپیمای مسافربری تجاری به ایران؛
ج) ارائه خدمات تبعی، از جمله ضمانت، نگهداری، و خدمات تعمیر و بازبینی های ایمنی برای کلیه موارد مذکور، مشروط به اینکه قطعات و خدمات مجوز داده شده انحصاراً برای هوانوردی تجاری مسافری مورد استفاده قرار گیرند.

و در پاورقی ۱۷ مربوط به بخش ۱-۱-۵ برجام آمده است:

در صورتی که ایالات متحده احراز کند که هواپیماها، کالاها یا خدمات موضوع امتیاز برای اهدافی غیر از کاربری غیر نظامی استفاده شده است یا اینکه به افراد فهرست شده در فهرست SDN (فهرست افراد یا نهادهای باقی مانده در تحریم) مجدداً فروخته یا منتقل شده اند، ایالات متحده این موضوع را به عنوان مبنایی برای خاتمه دادن به تعهدات اش به صورت کلی یا جزئی وفق بخش ۱-۱-۵ تلقی خواهد کرد.

جان کری، سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا نیز درباره فروش هواپیمایی بوئینگ به ایران، گفت: «اگر ما دریابیم که کالاها و خدمات مربوط به هواپیماهایی که مجوز دریافت کردند برای مقاصد غیر از کاربردهای غیرنظامی استفاده می‌شود یا اینکه آنها مجدداً به فروش گذاشته شدند و یا اینکه به اشخاصی واگذار شوند که در فهرست تحریم قرار دارند در این صورت ما تعهدات خود را در آن بخش از هواپیماهایی، به صورت کلی یا جزئی، متوقف می‌کنیم.»^{۴۶}

به زبان ساده، مطابق متن برجام، ایران به شرط عدم استفاده از هواپیماها در راستای اهداف نظامی، قادر به خرید هواپیما از هر شرکتی خواهد بود. اما تاکنون حتی با این شرایط نیز، اجازه خرید آزادانه به ایران داده نشده است.

^{۴۳} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۵۰۴۰۱۰۱۶۶۷

^{۴۴} بی‌بی‌سی / کد خبر: ۱۶۰۶۲۲

^{۴۵} کاخ سفید / لینک خبر

^{۴۶} سی‌ان‌اس نیوز / لینک خبر